

پنج قانون جدید کتابداری^۱

نوشته مایکل گورمن^۲
ترجمه هاجر ستوده^۳

چکیده: نویسنده در این مقاله سعی دارد با دیدی روشنگر به تفسیری مجدد از قوانین رانگانانان براساس شرایط کتابخانه‌های امروزی و احتمالاً کتابخانه‌های آینده بپردازد. قوانین عرضه شده به ترتیب عبارتند از: کتابخانه در خدمت بشریت، سودمندی همه شکل‌های انتقال دانش، استفاده هوشیارانه از فناوری برای ارتقای سطح خدمات، حمایت از دسترسی آزاد به دانش، و احترام به گذشته و آفرینش آینده است.

کلیدواژه‌ها: کتابداری، قوانین

مقدمه

ویراستار قواعد AACR۲ بیان می‌دارد که در دهه ۱۹۹۰، اصول تأمین دسترسی به دانش و پشتیبانی از آن، به تغییر نیاز دارد.

بیش از شصت سال پیش، کتابدار بزرگ هندی اس. آر. رانگانانان، پنج قانون خود را در علم کتابداری منتشر کرد. این قوانین در عین اختصار، هم اکنون نیز مانند زمان اعلام آن، گرچه نه در بیان که در مفهوم، همچنان معتبر باقی مانده‌اند. پنج قانون رانگانانان عبارتند از: کتاب برای استفاده است؛

کتاب برای همگان است، یا هر خواننده‌ای کتابش؛
هر کتابی خواننده‌اش؛
در وقت خواننده صرفه جویی کنید؛
کتابخانه سازمانی ست در حال رشد.

فرا تر از سیاق زبان رایج در سال ۱۹۳۱، حقایقی در این قوانین مشاهده می‌شود که در مورد رویه‌های کتابداری چه در حال و چه در آینده قابل اعمال است. من در جریان

1. "Five New Laws of Librarianship". American Libraries, Sep 1995. PP. 784-785.

2. Gorman, Michael. 1995

3. عضو هیئت علمی گروه کتابداری دانشگاه خلیج فارس (بوشهر)

همکاری در تألیف اثری که به تازگی منتشر شده است و با اندیشیدن درباره موضوعات آن، به خود اجازه دادم که پنج قانون جدید کتابداری را که تفسیری مجدد از قوانین رانگاناتان براساس شرایط کتابخانه‌های امروزی و احتمالاً کتابخانه‌های آینده است، وضع کنم و آنها را که برگرفته از قوانین این بزرگ مرد حرفه ماست، با کمال فروتنی عرضه می‌دارم.

قانون اول: کتابخانه در خدمت بشریت

اصول اخلاقی حاکم بر کتابداری، مبتنی بر خدمت به افراد، اجتماع و جامعه به طور کلی است. منظور از "خدمت"، کمک‌های انفرادی و نیز پیشبرد آرمان‌های والای نوع بشر است. از این گذشته، خدمت در کتابداری، متضمن توجه به کیفیت و تمایل به برآوردن انتظارات استفاده‌کنندگان کتابخانه و حتی فراتر از انتظارات آنان است. از ابزارهای تحلیلی بسیار کارآمد پاسخ به این سؤال است که "چگونه تغییری خاص، خدمات کتابخانه‌ای را بهبود خواهد بخشید؟"

اشتیاق روانشناختی برای خدمت، منشاء موفقیت حرفه کتابداری و حاوی پاداش‌های معنوی بسیار است. بنا به گفته مربی کتابداری، لی فینکز^۴، باید پذیرفت که بشر دوستی ما، اشتیاقی افتخارآمیز است، اشتیاقی که چه از نظر اخلاقی و چه از نظر روانشناختی، پسندیده به نظر می‌رسد (American Libraries, Apr. ۱۹۸۹, PP. ۳۵۲-۳۵۶). جنبه دیگر این قانون، تأکید بر بشریت است. رسالت ما خدمت به فرد فرد جست‌وجوگران حقیقت و همچنین کمک به تحقق اهداف و آرمان‌های فرهنگ در سطحی گسترده‌تر است.

قانون دوم: سودمندی همه شکل‌های انتقال دانش

استفاده از فناوری الکترونیکی، افسانه‌هایی بسیار (چون مرگ کتاب، جامعه بدون کاغذ و رویاها و

کابوس‌های دیگری از این دست) پدید آورده است، اما حقیقت این است که باید همه شکل‌های وسایل ارتباطاتی را به دلیل اینکه هر یک با توانمندی‌های خود موجبات تسخیر زمان و مکان را فراهم می‌آورند، پاس داشت. باید تصدیق کرد که در آینده، کتابخانه‌ها همه انواع محمول‌های دانش و اطلاعات را به کار خواهند گرفت و باید واقعیات مربوط به هر وسیله ارتباطی را در پرتو تاریخ نوآوری در ارتباطات بررسی کرد.

هر وسیله ارتباطی جدید توانایی‌های ابزارهای پیشین را افزایش می‌دهد و آنها را تکمیل می‌کند. این فرآیند امری اجتناب‌ناپذیر است، هر چند که هر وسیله ارتباطی جدید، پیشگویی‌هایی را مبنی بر حذف همه شکل‌های پیشین با خود به همراه می‌آورد. بنابراین در مواردی که بتوان به طور قطع ثابت کرد که فناوری جایگزینی سودمند از نظر هزینه را عرضه می‌دارد، دلیلی برای وابستگی به منابع چاپی، فیلم و صفحه وجود ندارد. در غیر این صورت، وقتی فناوری کارایی کمتر، هزینه بیشتر یا کاستی‌هایی دیگر را در برداشته باشد، فایده جایگزینی آن به جای منابع چاپی و جز آن در چیست؟ بهترین رویکرد به کتابخانه‌ها در آینده در این سودمندی نهفته است.

قانون سوم: استفاده هوشیارانه از فناوری

برای ارتقای سطح خدمات

فناوری دوگانگی کاذبی را در اذهان بسیاری از کتابداران ایجاد کرده است. تقریباً چنین به نظر می‌رسد که شخص ناگزیر به انتخاب میان دو جناح است که هر یک به شدت با دیگری مغایرت دارد. در واقع نیازی به پیوستن به یکی از دو گروه موافق و مخالف فناوری وجود ندارد.

4. Leefinks

برگه‌ای و میکروفیلمی و نیز خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی شبکه‌ای نسبت به نمونه‌های چاپی پیش از خود برتری دارند. ناگفته پیداست که کتابخانه‌های امروزی باید از نظام‌های الکترونیکی گردش مواد، فراهم‌آوری و کنترل پاینده‌ها برخوردار باشند و به یکی از روش‌های موجود، دستیابی به دنیای اطلاعات و واقعیات رقمی از هر نوع (عددی، کتابشناختی، تصویری و متنی) را فراهم سازند.

بانگاهی بی‌طرفانه، نقش نسبی ارتباطات الکترونیکی و غیرالکترونیکی (مواد چاپی، شنیداری، فیلم، ویدئو و جز آن) روشن می‌شود. به کارگیری شیوه‌های الکترونیکی بهترین روش برای نگهداری و تأمین دسترسی به داده‌ها و بسته‌های کوچک و مجزای حاوی اطلاعات متنی، عددی و دیداری (همانند نمونه‌های موجود در کتب مرجع) است. هر کدام از دیگر رسانه‌ها نیز به نوبه خود در حوزه‌هایی دیگر بهترین رسانه به شمار می‌آیند. به خصوص چاپ همواره به منزله رسانه‌ای برتر برای انتقال انبوه فزاینده دانش از طریق مطالعه مستمر به کار خواهد رفت.

قانون چهارم: حمایت از دسترسی آزاد به دانش
دو ارزش حرفه‌ای که لی‌فینکز آنها را تعالی بخشیده است، ارزش‌های نظارتی^۵ و برابری هستند. ارزش‌های نظارتی ما را ملزم می‌کند که "مسئولیت کتابخانه را به عنوان یک مؤسسه به عهده بگیریم". نسل آینده تنها آنچه ما حفظ کرده‌ایم، خواهد شناخت. این مسئولیتی سنگین است و باید در اذهان همه کتابداران جای داشته باشد. البته روند پسندیده حفظ آزادی فکری در مورد مواد امروزی نیز باید ادامه یابد. با این حال باید یادآور شد در پیش گرفتن روندی که به نابودی پیشینه‌ها منجر شود،

تاریخ توسعه و گسترش علم کتابداری، داستانی از تلفیق موفقیت آمیز فناوری‌ها و وسائل ارتباطی جدید با برنامه‌ها و خدمات موجود است. کتابداران دست کم، گاهی شیفته پذیرش نوآوری‌ها بوده‌اند. استفاده هوشیارانه از فناوری، مستلزم یافتن راه حل مشکلات است، نه یافتن موارد کاربرد فناوری‌های جدید. در گرو سنجش میزان سودبخشی، هزینه، بهره‌وری و بالاتر از همه سنجش تأثیرات بر خدمات هر نوآوری پیشنهادی، و نیز بازاندیشی برنامه‌ها، خدمات یا جریان کارهای در حال ماشینی شدن است، نه ماشینی شدن هر آنچه وجود دارد. مسلماً، فهرست‌های پیوسته نسبت به فهرست‌های

کتابخانه، هسته مرکزی آزادی اجتماعی، سیاسی و فکری است. جامعه‌ای که در آن کتابخانه‌ها آزادانه در دسترس همگان قرار نمی‌گیرند، بایک جامعه آزاد واقعی در تضاد است. جامعه‌ای بی‌نصیب از کتابخانه‌های به دور از سانسور، جامعه‌ای است که دروازه‌های آن به روی استبداد گشوده شده است. کتابخانه‌ها باید همه پیشینه‌های متعلق به همه جوامع و اجتماعات را حفظ کنند و آنها را در دسترس همگان قرار دهند. تأکید بر ارائه شتابزده اطلاعات کم‌ارزش و میرا که به بهای زیان رساندن به دانش تمام شود، خیانت در امانت خواهد بود.

5. Stewardship

قانون پنجم: احترام به گذشته و آفرینش آینده
ما در عصری به سر می‌بریم که نسبت به تاریخ بی‌اعتناست. اندک اطلاعات ما از گذشته برای شکل دادن فعالیت‌های کنونی به کار گرفته نمی‌شود. هر فردی می‌تواند تأثیرات نامطلوب حاصل از نادیده گرفتن این کلام معروف جرج سانتیاناً را بر جامعه، امور سیاسی و زندگی روزمره مشاهده کند: "آنان که قادر نیستند گذشته را به خاطر بیاورند، محکوم به تکرار آن هستند". هیچکس نباید به آنچه قدیمی است را به صرف قدیمی بودن دل ببندد و نیز نباید آنچه قدیمی است را به صرف قدیمی بودن کنار بگذارد.

کتابخانه آینده باید کتابخانه‌ای باشد که نه تنها بهترین‌های گذشته بلکه مفهومی از تاریخ کتابخانه‌ها و ارتباطات بشری را در برداشته باشد، در غیر این صورت، کتابخانه صرفاً آنفعالی خواهد شد، کتابخانه‌ای در خور مقطع زمانی خاص، که گاهی مفید و گاهی بی‌فایده است، اما هیچ‌گانه نخواهد توانست مرکزیت جامعه انسانی را به دست گیرد.

کتابخانه‌ها فقط در سایه حفظ مفهومی از تاریخ، دانشی از ارزش‌های جاودان و نیز استمرار رسالت کتابداری می‌توانند از نابودی خویش جلوگیری کنند. علاوه بر حفظ مفهومی از زمان مبنی بر آینده‌ای نشأت گرفته از گذشته، باید از چالش برای ایجاد نوآوری نیز استقبال کرد. این شیوه، آسان‌ترین یا معمول‌ترین دستورالعمل نیست. اما کتابخانه‌ها به تلفیق گذشته و آینده به شیوه‌ای عقلانی، هوشمندانه و به دور از احساسات نیاز دارند.

تاریخ دریافت: ۷۹/۴/۲۸

خود نوعی سانسور است. کتابخانه، بایگانی مشترک دستاوردهای انسانی و دانش گرد آمده در گذشته است. این نقش مهم باید در رأس هر گونه ملاحظه‌ای برای دگرگونی فنی قرار گیرد.

کتابخانه، هسته مرکزی آزادی اجتماعی، سیاسی و فکری است. جامعه‌ای که در آن کتابخانه‌ها آزادانه در دسترس همگان قرار نمی‌گیرد، بایک جامعه آزاد واقعی در تضاد است. جامعه‌ای بی‌نصیب از کتابخانه‌های به دور از سانسور، جامعه‌ای است که دروازه‌های آن به روی استبداد گشوده شده است. از این رو، کتابخانه‌ها باید همه پیشینه‌های متعلق به همه جوامع و اجتماعات

هر فردی می‌تواند تأثیرات نامطلوب حاصل از نادیده گرفتن این کلام معروف جرج سانتیاناً را بر جامعه، امور سیاسی و زندگی روزمره مشاهده کند: "آنان که قادر نیستند گذشته را به خاطر بیاورند، محکوم به تکرار آن هستند". هیچکس نباید به آنچه قدیمی است به صرف قدیمی بودن دل ببندد و نیز نباید آنچه قدیمی است را به صرف قدیمی بودن کنار بگذارد.

را حفظ کند و آنها را در دسترس همگان قرار دهند. تأکید بر ارائه شتابزده اطلاعات کم‌ارزش و میرا که به بهای زیان رساندن به دانش تمام شود، خیانت در امانت خواهد بود.